

Маънавий-маърифий,
илмий-услубий журнал.
1996 йилда ташкил этилган.

Таҳрир ҳайъати раиси:

А.Х.ТОШҚУЛОВ,
Ўзбекистон Республикаси Олий
ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Таҳрир ҳайъати раиси

Ўринбосарлари:
У.Ш.БЕГИМҚУЛОВ
С.М.БУЗРУКХОНОВ

Бош муҳаррир:
З.Т.ХАКИМОВ

Бош муҳаррир ўринбосари:
М.Х.ЭСАНОВ

Таҳрир ҳайъати аъзолари:

О.Қ.РИХСИМБАЕВ
О.Х.БАЗАРОВ
И.У.ИБРАГИМОВ
М.ТАЖИЕВ
Г. К.БАХОДИРОВА
Ў.П.УМУРЗАҚОВ
И.У.МАЖИДОВ
С.М.ТУРОБЖОНОВ
К.А.ШАРИПОВ
Р.И.ХАЛМУРАДОВ
Н.К.МАДИЯРОВ
М.К.КОДИРОВ

**Жамоатчилик кенгаши
аъзолари:**

Х.А.АКБАРОВ, Г.Ш.РИХСИЕВА,
К.Х.КАРИМОВ, Ж.А.РИЗАЕВ,
Ш.Т.КУДРАТХАДЖАЕВ,
Б.Ш.УСМОНОВ,
Ш.С.СИРОЖИДДИНОВ,
Т.З.ТЕШАБАЕВ, М.Т.ХОДЖИЕВ,
У.ҚОСИМХЎЖАЕВ,
Қ.Х.АБДУРАХМАНОВ,
Б.И.АБДУЛЛАЕВ,
Н.М.ЖАББОРОВ, В.К.ЖАРОВ,
М.А.ЖУМОМУРOTOV

Масъул муҳаррир:
М.ТОЖИЕВ

Таҳририят аъзолари:

З.ЖУМАНОВА
М.НУРМЕТОВА
У.САИДОВ

ТА'ЛИМ, ФАН VA INNOVATSIYA

2021/5-сон

Мундарижа:

ТАЪЛИМ МЕНЕЖМЕНТИ

U.Marasulova. Jamoani boshqarishda muloqot madaniyati va uning o'rni	4
B.Qo'chqorov. Ta'limda rag'batlantirish metodlaridan foydalanish ...	8

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ-МОДУЛЬ-КРЕДИТ ТИЗИМИНИНГ АСОСИ

Z.Chorshanbiyev. Kredit modul tizimida talabalarнинг касбий тайёргарлигини табақалаштирилган ёндашув асосида амалга ошириш мазмуни	14
--	----

ТАЪЛИМДА УЗЛУКСИЗЛИК ВА УЗВИЙЛИК

P.Pulotova. Imkoniyati cheklangan farzandi bor ota-onalar uchun tavsiyalar	20
D.Tangriyeva. Aktёр ijodida plastik харакатлар ифодавийлигини таълимда ёритилиши	24
M.Vohidova. Boshlang'ich ta'limning ona tili va o'qish o'quv dasturi mazmunini takomillashtirish bo'yicha tahliliy takliflar va mulohazalar	26
D.Mustafayeva. Yangi O'zbekistonda ta'lim sifatini oshirish istiqbollari: islohotlar va yangiliklar	32
D.Anvarova. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning bilish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari	36

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДАН ИНТЕГРАЦИЯСИ ИМКОНИАТЛАРИ

B.Turaqulova. Oliy taъlim kafedralari хамда ишлаб чиқариш корхоналари интеграциясини таъминлаш омиллари	40
K.Muxammadiyev. Taъlim samaradorligini oshirishda jismoniy madaniyat va sport fanining fanlararo bog'lanishini tashkil etish	46
N.Yusupova. Rol'y mezpredmetnykh svyazey v obucheniі matematiki uchashchix vspomogatel'noy shkoly	51

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА АКТ ИМКОНИАТЛАРИ

Z.Mamarajabova. Ixtisoslashtirilgan maktabda adabiy taъlimda axborot-kommunikativ texnologiyalaridan foydalanish	54
--	----

Муассислар:

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус
таълим вазирлиги,
Олий таълимни

ривожлантириш тадқиқотлари
ва илғор технологияларни
тадқиқ этиш маркази

Манзил: 100095, Тошкент
шаҳри, Олмазор тумани,
Шифо нур кўчаси, 75-уй
Телефон: (71) 207-03-41
e-mail: gmhat@edu.uz

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва
ахборот агентлигидан 2014 йил
26 декабрда 0506 рақами билан
рўйхатдан ўтган.

*Журнал ҳар ойда ўзбек, рус ва
инглиз тилларида электрон
шаклда чоп этилади.*

“Ta’lim, fan va innovatsiya”
журнали Ўзбекистон
Республикаси Олий аттестация
комиссияси Раёсатининг
2015 йил 18 ноябрдаги
218/5-сонли қарори билан
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА
ФАНЛАРИ бўйича, 2018 йил
28 ноябрдаги 247/6-сонли
қарори билан 23.00.00 –
СИЁСИЙ ФАНЛАР бўйича
докторлик диссертациялари
асосий илмий натижаларини
чоп этиш тавсия этилган илмий
нашрлар рўйхатига киритилган.

“Ta’lim, fan va innovatsiya” жур-
налидан кўчириб босиш фақат
таҳририятнинг розилиги билан
амалга оширилади. Мақолада
келтирилган фактларнинг тўғ-
рилиги учун муаллиф масъул-
дир. Таҳририят фикри муаллиф-
лар фикрига мос келмаслиги
мумкин.

*Журналнинг тўлиқ матнини
devedu.uz расмий сайтидан
юклаб олишингиз мумкин.*

Sh.Ro‘ziyev. Voleybol o‘yini texnikasi59
Yo.Xakimova. Oliy ta’lim muassasalarida masofaviy o‘qitishning
didaktik ta’minotini takomillashtirishning metodlari va shakllari66

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

M.Xamidova. Geometrik materialni o‘rgatish bo‘yicha
korreksion-pedagogik ish mazmuni70
M.Baybaeva. Развитие общеобразовательного учреждения,
как конкурентоспособной
социально-психологической системы74
A.Koshelova. Педагогическое мастерство в образовательном
процессе творческих вузов78
B.Xudoyberdiyev. Ўқувчиларда жисмоний-ақлий ривожланиш
уйғунлигини амалга оширишнинг педагогик шартлари82
A.Tajimuratov, M.Olloqulov. Nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalarda
nutqni tushunishni rivojlantirish yo‘llari85
Sh.Amirsaidova. Aqli zaif o‘quvchilarni mehnatga
o‘rgatish usullari89
O.Pulatova. Taъlim vositasida asosida
talabalarning muvofiqdirlarini rivojlantirish92
D.Azizova. Интеллектуал камчилиги бўлган ўқувчиларнинг
атрофимиздаги олам дарсларида нутқни ўзлаштириш йўллари 97
D.Mirzoahmedova. O‘quvchilar jamoasida yuzaga keladigan
nizoli vaziyatlarni hal etishning samarali yo‘llari101
M.Jo‘raxo‘jayev. Uyda yakka tartibdagi ta’lim samaradorligini
oshirishda art-terapiyadan foydalanish105
G.Temurova. Bola shaxsini va nutqiy faoliyatini rivojlantiruvchi
o‘yin turlari108
X.Muzaффарова, O.Tursunқулова. Мактабгача ёшдаги
болалар билан олиб бориладиган логопедик машғулотларни
ўйинлар асосида ташкиллаштириш114

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИХАЛАШ

I.Siddikov. Инновацион ёндашув асосида олий таълим
муассасалари бошқарувига автономия принципларини
жорий этиш зарурати118
D.Mutalova. Ta’lim va tarbiya jarayoniga zamonaviy
yondashuv usullari. Klaster124
S.Siradjev. Ахборотларни моделлаштиришда маълумотлар
базаларини лойиҳалаштириш даражалари130
I.Umirov. Талабаларда технологик компетенцияларни
шакллантиришда инновацион ёндашувлар134
I.Madrahimova. Адабиёт дарслари самарадорлигини
оширишда педагогик технологияларнинг ўрни140
K.Jumanova, M.Yusupova. A new approach to teaching
foreign languages: case study142
A.Sheraliev. Legal language as part of the russian
literary language145

ТАЪЛИМ ТАРАҚҚИЁТИ

E.Nazirova, A.Nematov, M.Shukurova. O‘zaro dinamik aloqadagi
qatlamlarda suvning filtratsiya jarayonini sonli modellashtirish150

Айниқса, қиз болалар учун хос бўлмаган хулқ-атвор стереотипларини улар онгига сингдириш жадал кечмоқда. Қизларга хос бўлган анъанавий сифатлар инкор қилиниб, уларни замонавийлаштириш тарғиб этилмоқда. Бу эса қизлар хулқ-атворида мешчанлик, мода кетидан қувиш, дағаллик, миллий анъаналарга хос бўлмаган кийиниш тарзи, оилага беҳурматлик, уни қадрият даражасида идрок этмаслик каби салбий сифатларни таркиб топтирмоқда. Аксарият қизлар ўғил болаларга хос кийимлар кийиш, сочларини эркачка турмаклашни афзал кўрмоқдалар. Уларнинг нутқида ноодатий иборалар кенг қўлланилмоқда. Чекиш, спиртли ичимликларни ичиш, дискотекаларда ўғил болалар билан биргаликда рақс тушиш, беҳаёликни тарғиб қилаётган кинофильмларни кўриш қизлар ҳаётининг асосий мазмунига

айланмоқда. Ярим-яланғоч кийимлар, татировкалар, миллатимизга хос бўлмаган ноодатий соч турмаклари ҳам ўсмир ёшдаги қизлар орасида кенг тарқалмоқда. Бу эса қизларга хос анъанавий роллар ва сифатларни инкор қилмоқда[4].

Умуман олганда, ўсмирларнинг тасаввурида оммавий ахборот воситалари ва ижтимоий тармоқлар ҳақиқий оламни намоиш қилувчи асосий восита сифатида таассурот қолдирмоқда. Улар ўзлари учун жозибали бўлган нарсаларни ижтимоий тармоқдан изламоқдалар. Улар олаётган ахборотлар ўғил ва қиз болалар учун хос бўлмаган стереотипларни ҳам тақдим қилмоқда. Шунинг учун ҳам уларни гендер ёндашув асосида турли маданиятлар билан таништириш, салбий ва ижобий жиҳатларини фарқлашга ўргатиш муҳим педагогик муаммолардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Гендерные исследования: методические рекомендации к семинарским занятиям и самостоятельной работе / В.Н. Кусургаев; ГОУ ВПО ЛНР Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Луганск : «Книга», 2017. – 84 с.
2. Коннелл Р. Гендер и власть: общество, личность и гендерная политика / Р. Коннелл. – М. : Новое русское обозрение, 2015. – 430 с.
3. Костикова И.В. Введение в гендерные исследования / И.В. Костикова. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 252 с.
4. Сафарова Р.Г. ва б. Ўқувчи-ёшларда “оммавий маданият”га қарши курашчанлик кўникмаларини шакллантиришнинг педагогик-психологик механизмлари. – Монография. – Т.: “Tafakkur qanoti” нашриёти, 2018 йил, 192 бет.

Maryambibi Abdullayeva,
o'qituvchi, TVCHDPI

MAKTABGACHA TA'LIM YO'NALISHIDA MA'NAVIY TARBIYA MASALALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'limning samaradorligini tavsiflovchi eng asosiy ko'rsatkich 2 yoshdan 6-7 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlariga qamrab olishning zaruriy jihatlari haqida gap ketadi. Agar bola maktabgacha ta'lim olmay turib maktabga chiqsa, uning boshlang'ich sinfda o'qish faoliyati yetarli darajada samarali bo'lmaydi. Ya'ni, bolada ta'limga moslashish – adaptatsiya sust kechadi, uning ijtimoiy munosabatlarga kirishishi, muloqoti, aqliy faoliyati sust rivojlanadi. Bolada ko'p hollarda jismoniy, ruhiy jihatdan tayyor emaslik holati kuzatiladi. Maqolada ta'lim olish motivatsiyasi, ilk o'quv o'rganish shakllanmagan, psixik jarayonlari rivojlanmagan bola o'zlashtirishdan orqada qolishi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim samaradorligi, ijtimoiy munosabatlar, o'quv o'rganish, adaptatsiya, psixik jarayon, ruxiy tayyorgarlik.

Аннотация. В статье рассматриваются необходимые аспекты включения детей от 2 до 6-7 лет в важнейший показатель, характеризующий эффективность дошкольного образования. Если ребенок ходит в школу без дошкольных учреждений, его или ее успеваемость в начальной школе будет недостаточно эффективной. То есть, адаптация ребенка к обучению идет медленно, его интеграция в социальные отношения, общение, умственную деятельность слабая. Ребенок часто оказывается физически и морально неподготовленным. В статье утверждается, что по мотивации к обучению, отсутствию базовых навыков обучения, развитию мыслительных процессов ребенок отстает в обучении.

Ключевые слова: эффективность обучения, социальные отношения, навыки обучения, адаптация, умственный процесс, умственная подготовка.

Abstract. This article discusses the most important indicators that characterize the effectiveness of preschool education and the necessary aspects of enrolling children aged 2 to 6-7 in preschool education. If a child goes to school without preschool, his or her primary school performance will not be effective enough. That is, the child's adaptation to education is slow, his integration into social relations, communication, mental activity is weak. The child is often physically and mentally unprepared. The article argues that the motivation to learn, the lack of basic learning skills, the development of mental processes, the child lags behind in learning.

Keywords: educational effectiveness, social relations, learning skills, adaptation, mental process, mental preparation.

Kirish

Insonni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalarini muttasil izlaganlar. Bu esa pedagogika fanining maydonga kelishiga sabab bo'lgan. Chunki insonning ma'rifatli va ma'naviy komillikka erishishi pedagogika fanining yetakchiligida amalga oshiriladi.

Ma'lumki, maktabgacha ta'limning samaradorligini tavsiflovchi eng asosiy ko'rsatkich – 2 yoshdan 6-7 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlariga qamrab olishdir.

Shuni qayd etish lozimki, bola shaxsidagi o'qishga bo'lgan qobiliyatning **50%**, dastlabki to'rt yili davomida rivojlanadi. Yana **30%** to'rt yoshdan sakkiz yoshgacha taraqqiy etadi. Bu davrda neyronlarning o'zaro bog'lanishi faol rivojlanadi, agar bola o'n yoshga to'lguncha neyron bog'lamlari faol shakllanmasa, ular faollashmaydi va "o'ladi". Bundan ko'rinadiki, inson hayotining dastlabki sakkiz yilida 80% bilim va hayotiy fikrlashga asos yaratiladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning bilimlarni egallash bilan birga ularda o'quv faoliyatining asosiy komponentlarini shakllantirish o'qitishning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

O'quv vazifasi o'quv faoliyatining asosiy komponenti hisoblanadi. Ko'pchilik psixolog va pedagoglarning fikricha, o'quv faoliyatining mu-

vaffaqiyati ko'proq o'quv vazifasini qay darajada qo'ya olish mahoratiga bog'liq ekan. Maktabgacha ta'limdagi vazifalari bilimlar, ko'nikma va malakalar mazmunini, shuningdek, aqliy va amaliy faoliyat usullarini qamrab oladi.

Katta maktabgacha tarbiya yoshidagi alohida yordamga muhtoj bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlardagi o'quv vazifalari garchand ayrim hollarda amaliy vazifalar bilan bog'liqligi saqlansa-da, yorqin ifodalangan o'quv-bilish tabiatini kasb etadi. Bunda bilimlarni o'zlashtirishga oid vazifalar asosiy o'rin egallaydi. Biroq, bolalarning aqliy faoliyati, ongi o'sishi bilan amaliy mashg'ulot (mahsuldor) va aqliy faoliyat usullarini egallashga oid o'quv vazifalari, shuningdek, ijodiy tabiatdagi o'quv vazifalarini to'laqonli idrok eta boshlaydilar. Biroq katta yoshda ham bolalarga o'quv vazifasini butun mashg'ulot davomida esda saqlab turish qiyinlik qiladi.

Aql-idroki yoki jasurligi bilan, sabr-toqati yoki mehnati bilan har qanday qiyinchiliklarni yengadigan dovyurak, vijdonli qahramonlar ishtirok etadigan ertaklardan bolalar juda hayratlanadilar, bunday ertaklar bolalarni ijobiy qahramonlarga nihoyatda hayrixoh bo'lishga, yovuzlikka, nohaqlikka, qizg'anchilikka, makr-hiylaga nisbatan murosasiz bo'lishga majbur etadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili O'zbek xalq ertaklaridan tashqari ko'pgina rus xalq va qardosh mamlakatlar ertaklari ham bolalarga

o'qib beriladigan ertaklar jumlasiga kiradi. O'zbek yozuvchilari, shoirlari bolalar uchun juda ko'p ajoyib asarlar yaratganlar. Bu G.G'ulom, Mirmuhsin, I.Muslim, P.Mo'min, Sh.Sa'dulla, N.Orifjonov, Q.Hikmat, Q.Muhammadiy va boshqalarning asarlaridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga bag'ishlangan adabiyotlar ro'yxatidan rus yozuvchilari va shoirlari: B.Jitkov, S.Mixalkov, K.Chukovskiy va boshqalarning tarjima qilingan asarlari keng o'rin olgan. Bu ro'yxatga chet el yozuvchilaridan Sh.Perro, Andersen va boshqalarning ertaklari ham kiradi.

Bolalarga o'qib beriladigan asarlar doirasiga har xil janrdagi asarlar: hikoya va povestlar, proza hamda she'r shaklidagi ertaklar, dostonlar, hazil she'rlar, topishmoqlar, masallar kiradi.

Tarbiyachi har bir yosh guruhida bolalarni juda ko'p bolalar badiiy adabiyoti asarlari bilan tanishtirib borishi lozim. Tarbiyachi bolalarda adabiy asarni idrok qilish ko'nikmasini tarkib toptiradi. Bola asarni tinglayotib, uning mazmunini o'zlashtiribgina qolmay, balki muallif tasvirlayotgan his-tuyg'ular va kayfiyatlarni his etishi ham lozim.

MTTda asarning mazmunini analiz qilishning ba'zi elementar ko'nikmasi ham tarkib toptiriladi. Tayyorlov guruhida bolalar asarda hikoya qilingan asosiy qahramonlarni aniqlay olishi, ularga nisbatan o'z munosabatini (kimning nima uchun yoqqanini) ayta olishi, asarning janrini aniqlay bilishi (she'r, hikoya, ertak) lozim.

Bolalar kitobi bolaga tushunarli bo'lgan, uning aqli va qalbiga yetib borgan, ya'ni bola yozuvchining hikoya qilayotgan narsasini tushuna olgan hamda his eta olgan taqdirdagina u o'z ining tarbiyaviy rolini bajaradi.

Tarbiyachilar bolalarning asarlar haqidagi bilimlarini mustahkamlab borish uchun oldingi yosh guruhlarida ularning qaysi asarlar bilan tanishganliklarini bilishlari kerak. Buning uchun yil boshida oldingi guruh dasturini ko'rib chiqish va takrorlash materialini belgilab olish lozim.

Tarbiyachi oylik reja tuzish paytida yaqin bir-ikki hafta ichida bolalarga o'qib beradigan asarlarini tavsiya ro'yxatidan belgilab oladi. Bunda u bolalarda his-tuyg'u va xulq-atvorni, tevarak-atrofga har xil qiziqish hamda munosabatlarni tarkib toptirishdek vazifalariga amal qiladi.

Bolalarning qiziqqan narsalarini, ularning o'zaro munosabatlarini, o'yinlarini kuzatish yaxshi kitob tanlashga ancha yordam beradi. Mustaqillik bayrami

yaqinlashib qolganida bolalar bu kunga bog'chada, shaharda qanday tayyorgarlik ketayotganini ko'radilar.. Bahor kelib, tevarak-atrofdagi hamma narsa gullaganda bolalar bahor haqidagi asarni juda jonli idrok qiladilar. Navro'z bayramiga bag'ishlangan she'rni zo'r mamnuniyat bilan yod oladilar.

Tarbiyachining tayyorgarlik ko'rishi kitobdan foydalanish maqsadini aniqlashdan boshlanadi. Kitob tevarak-atrof haqidagi bilimlar va lug'atni boyitish hamda bolalarda axloqiy sifatlarni tarkib toptirish manbai, ko'ngil ochish va hokazolar qilish vositasidir. Tarbiyachi kitobdan foydalanish maqsadini aniqlagach, muallifning fikrini bilib olish, asar qahramonlarining xarakterlari va ularning o'zaro munosabatlarini aniqlash maqsadida kitobni mashg'ulotdan oldin o'qib chiqadi. Asarni oldindan shu tariqa tahlil qilib olish tarbiyachining uni ifodali qilib yetkazishiga yordam beradi: u emotional tarzda ifodali qilib o'qish yoki hikoya qilib berish vositalarini (turli intonatsiyalarni, mantiqiy urg'ularni, hamma so'zlarning aniq va to'g'ri ishlangan talaffuzini) egallab oladi. Agar tarbiyachi o'z vaqtida yetarlicha ishlab chiqqan va bolalarga tanish asarni o'qimoqchi yoki hikoya qilib bermoqchi bo'lsa, mashg'ulot o'tkazishga yana tayyorgarlik ko'radi: asar matnini esga tushirish va oldin egallagan ifodali o'qish vositalarini tiklash uchun asarni ovoz chiqarib bir necha bor o'qib chiqadi. Tarbiyachi kitobni tanlab, undan foydalanish maqsadini aniqlagach, mashg'ulot rejasi tuziladi. Mashg'ulot mavzusida kitobning, muallifning nomi va uni bolalarga qanday yetkazish – o'qib berish yoki hikoya qilib berish usuli ko'rsatiladi.

Mashg'ulotning maqsadida tarbiyachi kitobdan foydalanishning ta'lim va tarbiyaviy maqsadlarini belgilab oladi, bolalarni qanday yangi so'zlar bilan tanishtirishini ko'rsatadi.

Illyustratsiyalarni ko'rsatish. Maktabgacha yoshdagi bolaga mo'ljallangan kitobda illyustratsiya albatta bo'ladi. Illyustratsiya matnning ma'lum qismiga taalluqli, qandaydir voqelikni tushuntiruvchi rasmdir. Bolalar kitobidagi illyustratsiya matn bilan bir xil o'rinda turadi, chunki bolaning o'zi kitobni o'qiy olmaydi, avvalo rasmga murojaat qiladi. Garchi bolalar kitobdagi rasmlarni ko'zdan kechirishni yaxshi ko'rsalar ham, uninig mazmunidagi ko'p narsalarni e'tibordan chetda qoldirishlari, noto'g'ri tushunishlari mumkin, bundan tashqari, guruhda kitobga qiziqishi aniq sezilib turmaydigan bolalar ham bo'lishi mumkin. Ya'ni diqqati barqa-

ror bo'lmagan bolalar ham uchrab turadi: ular kitobni olib, pala-partish varaqlab chiqadilar-da, tashlab ketadilar. Demak, bolalarning bevosita qiziqishiga ishonib bo'lmaydi, ularda suratlarni ko'zdan kechirish ko'nikmasini tarbiyalash kerak. Bolalarni illyustratsiyani uzoq vaqt diqqat bilan ko'zdan kechirishga, kitobdagi tanish qahramonlar va hokazolarni tanib olishga o'rgatish lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasmda tasvirlangan obyektlarni tanib olishga va tanish buyumlar bilan ulardagi o'xshashlikni topishga o'rgatish muhimdir. Bunga quyidagi savollar yordam beradi: Bu nima? Bu kim? Nima qilyapti? Uning qo'lidagi nima? Rangi qanaqa? Bizda shunday koptok bormi?

O'rta guruh bolalariga bu rasm qaysi asarga tegishliligini topishni taklif etish mumkin.

Ilyustratsiyalar yirik, uzoqdan yaxshi ko'rinadigan bo'lsa, uni mashg'ulotda bolalarga ko'rsatish mumkin. Shunday kitoblar borki, rasm butun betni egallaydi, matnda esa, unga izoh beriladi, xolos. Bu kabi kitoblarni o'qish kitoblarning o'ziga xosligi bilan belgilanadi: tarbiyachi bolalarga avval illyustratsiyani ko'rsatadi, so'ngra yoddan bilish lozim bo'lgan tegishli matnni o'qib beradi.

Ayrim sahnalar tasvirlangan kitoblarni o'qib berish paytida butun asarni boshidan oxirigacha o'qib chiqish, so'ngra esa hamma rasmlarni ko'rsatish lozim. Ilyustratsiyani ko'rsatib bo'lgach, yana matnga qaytish, illyustratsiyaga tegishli joylarini o'qib berish kerak.

Katta bolalar bilan ularga tanish kitoblarning illyustratsiyalarini ko'zdan kechirish uchun yil davomida bir necha mashg'ulot o'tkazish tavsiya etiladi. Bunday mashg'ulotlarni o'tkazish uchun ob'ekt bir nomdagi 12-13 ta kitobni bolalarga tarqatish zarur.

Ilyustratsiya ko'rsatish paytida kitobni hech qachon muqovasidan bukmaslik kerak. Bolalarning chalg'imasliklari uchun ikkinchi betdagi illyustratsiya ustiga bir varaq oq qog'oz tashlab qo'yish lozim.

Bilim berish xarakteridagi kitoblar maktabgacha yoshdagi bolalarga ma'lum darajada qiyinlik qiladi. Ularni o'qiyotganda illyustratsiyani ko'rsatib, yo'l-yo'lakay tushuntirib borish mumkin. Bolalarning hamma qolgan kitoblarning illyustratsiyalari bilan mashg'ulotga qadar tanishib olishlari uchun ularni oldinroq guruhga olib kiriladi. Bunda bolalarning badiiy idrok qilishlaridagi yaxlitlikni buzmaslik maqsadida rasmlar ko'rsatilmaydi. Ki-

tobni o'qib bo'lgach, rasmlarni takroriy ko'z dan kechirishga o'tish mumkin.

Mashg'ulot oxirida kitobdagi illyustratsiyalarni ko'zdan kechirish hamisha bolalarning istagiga mos keladi, eng muhimi, eshitgan tushunchalarini chuqurlashtiradi, hali noaniq bo'lgan joylarni aniqlab beradi, badiiy obrazlarni to'liqroq yoritadi. Lekin bunda illyustratsiyalarning katta-kichikligini hisobga olish zarur. Agar ular yetarli darajada katta bo'lsa, ularni bolalar jamoasi mashg'ulotda osongina ko'zdan kechiradi. Uncha katta bo'lmagan illyustratsiyalarni esa bolalarning kichik-kichik guruhlari mashg'ulotdan so'ng ko'zdan kechirganlari ma'qul. Agar ayrim so'zlar va iboralarni bilmaslik asar mazmunini tushunib olishga to'sqinlik qilsa, bunday so'zlar oldindan tushuntirishni talab etadi. Bu ertaklarni idrok qilishga xalaqit berishi mumkin. Masalan, bolalarning xalq og'zaki ijodi janrlari, xususan, "Rustamxon", "Alpomish" dostonlaridan parcha o'qib berilganda ularda ifoda etilgan chuqur ma'nolarni ilg'ab olishlariga erishish. Dostonlarning asosiy mazmunini o'zlashtirishga yordam berishda illyustratsiyalardan foydalanish mumkin.

Mashg'ulot boshlangan vaqtdayoq bolalarning diqqatini jalb etish juda muhim. Bunga ogohlantirish, po'pisa qilish ("Eshitinglar, keyin sizlardan so'rayman") bilan emas, balki qiziqarli muqaddima so'z i, muqaddima suhbat bilan erishish mumkin. Chunki ularda kitob mazmuniga qarab yorqin surat, topishmoq, bolalar tajribasidan va hokazolardan foydalansa bo'ladi.

Axloqiy-estetik va bilish mazmuniga ega bo'lgan kitoblarni o'qib berishda puxta tayyorgarlik talab qilinadi. Axloqiy-estetik mazmundagi kitoblar bolalarda axloqiy sifatlar, xulq-atvorlarning ijobiy sifatlarini tarkib toptirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim tizimining eng asosiy va zarur bo'lgan ajralmas bo'lagi hisoblanadi. MTTda bola har tomonlama maktab ta'limiga tayyorlanadi. Bu jarayonda bolalarning nutqini rivojlantirish eng asosiy ish hisoblanadi.

Tahlil va natijalar Maktabgacha yoshdagi bola nutqini rivojlantirishning asosiy vazifasi bola tomonidan ona tilining har bir yosh bosqichi uchun belgilangan normalari va qoidalarining o'zlashtirilishi hamda uning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishdan iboratdir.

Bolaning til tizimini egallash borasidagi barha yutuqlarini muloqotni ta'minlovchi mazmunli,

keng yoyilgan fikr sifatida qaraladigan ravon nutq o'z ichiga oladi. U mazmunliligi, mantiqliligi va izchilligi bilan ajralib turadi. Ravon nutq bola til boyligini qanchalik o'zlashtirganligining ko'rsatkichi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim tizimining eng asosiy va zarur bo'lgan ajralmas bir bo'lagi ekanligi anglab yetildi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola har tomonlama maktab ta'limiga tayyorlanadi. Mashg'ulotlar jarayonida mantiqan fikrlash va tafakkurni rivojlantirish orqali bolalarni maktabga tayyorlash, ularning so'z boyligining oshishi, ravon gapirishi va o'z fikrini to'liq ifoda etib, aytib bera olishi juda muhim. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tiladigan mashg'ulotlar orasida nutq o'stirish mashg'uloti eng asosiy mashg'ulotlardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sh.Mirziyoev. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". Toshkent – "O'z bekiston" - 2016.56
2. Sh.Mirziyoev. "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz". Toshkent – "O'z bekiston" -2016.488 b..
3. Sh.Mirziyoev. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlari ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi". "Toshkent" -2016.488 b.
4. Sh.Mirziyoev. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". Toshkent – "O'z bekiston" -2017.104 b.
4. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
5. T. Javliyev. An'analar — hayot sabog'i. - T., „O'z bekiston“, 2012.
6. A. Avloniy. Turkiy Guliston yohud axloq. - T., „O'qituvchi“, 2002.
7. www.ziyo.net.uz
8. www.google.ru

**Гулобод Бердиева,
Ўқитувчи, ҚарДУ**

ЎҚУВЧИЛАРДА ҚАДРИЯТЛИ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ТАРИХИЙ НЕГИЗЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада умуминсоний қадриятларнинг ўзига хос тавсифи ҳамда тарихий тараққиёт давомида мулоқот маданияти тўғрисидаги алломаларнинг фикр-мулоҳазалари келтириб ўтилган.

Шунингдек, муаллиф қадриятли мулоқотнинг шахс ва жамият маданиятидаги аҳамияти, фалсафий ва ижтимоий жиҳатлари ҳамда қадриятларга оид ёндашувларни таҳлил қилиб ўтган.

Калит сўзлар: таълим, илм, қадрият, мулоқот, тарбия, эзгу сўз, одоб, инсон камолоти.

Аннотация. В статье дается уникальное описание общечеловеческих ценностей и взглядов ученых на культуру общения в процессе исторического развития.

Автор также анализирует важность ценностного общения в культуре личности и общества, философские и социальные аспекты и подходы к ценностям.

Ключевые слова: образование, знания, ценности, общение, воспитание, добрые слова, этикет, человеческая зрелость.